

ПРИЗОР

часопис за културну историју Јагра

број 17

2018.

ПРИЗОР

Часопис за културну историју Јадра

- ОСНИВАЧ И ИЗДАВАЧ: ЦЕНТАР ЗА КУЛТУРУ "ВУК КАРАЏИЋ",
ЛОЗНИЦА
- ЗА ИЗДАВАЧА: МР СНЕЖАНА НЕШКОВИЋ СИМИЋ
- ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК: МР СНЕЖАНА НЕШКОВИЋ СИМИЋ
- САВЕТ ЧАСОПИСА: ЈОВАН ПОПОВИЋ
ПРОФ. ДР ИРИНА СУБОТИЋ
- ЛЕКТОР: НЕВЕНА МИТРОВИЋ
- ЛОГО ЧАСОПИСА: ДРАГАНА АТАНАСОВИЋ
- ДИЗАЈН КОРИЦА: МР ДРАГО СИМИЋ
- НАСЛОВНА СТРАНА "ВУК С. КАРАЏИЋ" уље на платну, 1994.
МР ДРАГО СИМИЋ
- ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: БРАНКО СТАНИМИРОВИЋ
- АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ: ЦЕНТАР ЗА КУЛТУРУ "ВУК КАРАЏИЋ"
САВЕ КОВАЧЕВИЋА 1, 15300 ЛОЗНИЦА
ТЕЛЕФОН/ФАКС: 015/882-327; 015/882-718
e-mail: ckvkaradzic@mts.rs
www.ckvkaradzic.org.rs
- ШТАМПА: "Новитет" д.о.о. - Лозница
Обилазни пут 66, телефон: 015/810-100

Часопис је уписан у Регистар средстава јавног информисања под редним бројем 3345
решењем Министарства правде и локалне самоуправе број 651-01-176/2002-11 од
2. 4. 2002. године.

Часопис излази једном годишње. Тираж 300 примерака.

ISSN 1451-2041

САДРЖАЈ

200 година Вуковог рјечника	5
Реч на отварању изложбе наше Вукове речи у Музеју језика и писма, <i>Рајна Драгићевић</i>	7
Вуков однос према апстрактној лексици, <i>Рајна Драгићевић</i>	9
О Божићу у Српском рјечнику Вука Караџића, <i>Милица С. Божић Синчук</i>	15
Слика власти у 19. веку на основу другог издања Вуковог Рјечника, <i>Јелисавета Симић</i>	19
Верски празници у Вуковом рјечнику, <i>Невена Ерић</i>	24
Народни живот у Вуковом рјечнику, <i>Весна Николић</i>	28
Свадбени обичаји у Вуковом Српском рјечнику, <i>Бојана Тодић</i>	33
Симболи града Лознице	39
Тамо где лоза расте, <i>Зоран Тошић</i>	41
Мића	51
Мићини фрагменти, <i>Марина Цветановић</i>	53
In memoriam, Срето Бошњак	59
Срето Бошњак (1930 – 2017), <i>Марина Цветановић</i>	61
Ка пуној слободи стваралаштва – Срето Бошњак, историчар уметности, ликовни критичар и теоретичар, <i>Душан Познановић</i>	65
Видимо се пријатељу..., <i>Зоран Тошић</i>	69
Реч са последњег отварања изложбе.....	70
Саша Петровић	71
Ништавило као претпоставка неостварености, <i>Драшко Ређеп</i>	73
Сва откровења слободе, <i>Срђан Вучинић</i>	75
Магија траје док се не врате роде, <i>Ђорђе Д. Сибиновић</i>	79
Слово о раним филмовима Саше Петровића, <i>Бојан Босиљчић</i>	81
Јован Цвијић	83
Сто година Балканског полуострва Јована Цвијића, <i>Стеван М. Станковић</i>	85
Откривања	113
Стара гробља на подручју Јадра, <i>Рада Глигорић</i>	115
Забава и информисање у Драгинцу у периоду између два светска рата 1918 – 1941, <i>Драгица Савичић</i>	121

200 година ВУКОВОГ РЈЕЧНИКА

О БОЖИЋУ У СРПСКОМ РЈЕЧНИКУ ВУКА КАРАЏИЋА¹

Годишњица *Српског рјечника* Вука Караџића. У 2018. години ставља се у центар пажње једно дело Вука Караџића, а које је посебно значајно за српску културу, његов *Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима* објављен у Бечу 1818. године, и чија се двестагодишњица обележава.

„Код свакога су народа најсветије ове три ствари: закон, језик и обичаји; тим се народи један с другим рођакају и један од другог разликују. И све те три ствари, односно целокупно Вуково дело у маломе, у синтези без такмаца, садржи прво издање *Српског рјечника*.” (Ђурић 1964: 9).

У овом делу су сабрани и описани народни српски обичаји, као и лексика коју је Вук Караџић уносио пре свега као говорник тршићког краја.

За ову прилику сам изабрала да представим одредницу *Божић* као и народне обичаје који су уз њу описани. У Првом издању је *Божић* описан двостубачно, а у Другом у три ступца. Разлика је у томе што су до 1852. године додате народне пословице и неки примери прослављања Божића у различитим местима.

Представљање одреднице у Српском рјечнику. Одредница *Божић* је у *Српском рјечнику* представљена на следећи начин: након кратког дефинисања значења речи, изнесене су народне пословице у вези са Божићем. У опису великог празника издвајају се две веће целине: I у вези са оним шта се чини на Бадње вече и Божић; II особености прослављања Божића у појединим крајевима где живе Срби.

Дефинисање значења речи: Божић у речницима српског језика. Упоредићемо како је дефинисана реч у Вуковом *Рјечнику* и у једном, скорашњем речнику савременог српског језика. Одабран је *Речник српскога језика* (2007), објављен у издању Матице српске, јер је за тај речник, чим је био објављен речено да у извесном смислу представља дуго очекиваног наследника Вуковог рјечника: „По некаквој искошеној историјској логици, наиме, догодило се да се тек на речник који се пред нама налази [*Речник српскога језика*] може гледати као на продужетак онога од кога је све почело далеке 1818. (у бољој верзији – 1852) иако се добро зна да су, у међувремену, на његовим темељима настајали и неки други – и неких других „језика”.” (Петровић 2008: 123).

У Вуковом *Рјечнику* по правилу поред српске речи стоји превод на немачки и латински језик. Ознака *dim v. Бог* (*diminutivum von Бог*) казује да је именица деминутив од именице *Бог*. У вези са тим, у РСЈ (2007) постоје две одреднице: *Божић* и *божић*. У новијем речнику савременог српског језика су ти појмови рашчлањени у две одреднице, а у Вуковом *Рјечнику* се појам *божића* односи и на празник и на деминутив од (опште) именице *бог*. Превод на латински *festum navitatis Christi* је описни и значи: прослава поводом рођења Христовог.

¹ Текст је настао као део предавања у оквиру манифестације Дани Музеја језика и писма одржане у Тршићу 19. априла 2018. године.

Српски рјечник (1818)	Речник српскога језика (2007)
БОЖИЋ , m. (dim. v. Бог) Weihnachten, festum nativitatis Christi	Божих м. рлг. велики, најрадоснији хришћански празник посвећен рођењу Исуса Христа. божих , -ића м. дем. и хип. од бог.

Народне пословице. У Другом издању *Рјечника* аутор издваја две народне пословице у вези са Божићем. Објашњење значења налазимо у Вуковим сабраним *Народним српским пословицама*.

1. *Боље Божић кужан, него јужан* (јер међу људима више болести има кад је зима слаба, него кад је јака) (Караџић 1836: 23).

2. *Лужну Божићу и пријатељском колачу не ваља се радовати.* (јер кад је Божић јужан, не само што је за људе нездраво, него и зима последије у невријеме досађује и чини штету; а пријатељ ако донесе један колач, он поједе три-четири, па кад пође, ваља опет један да понесе. (Караџић 1836: 115).

Божих је, дакле, и време о њему, путоказ времену за целу следећу годину, као и за њену плодност. Ако је Божић у зимској атмосфери, онда ће и зима бити права, а за њим ће следити и уобичајена и друга годишња доба. Зато ће и година бити плодна и добра.

Опис прослављања Божића. Прича под одредницом Божић, о томе како се Божић у народу слави(о) и који су обичаји везани за тај празник, може се поделити у две веће целине. Прва је у вези са оним шта се чини на Бадњи дан и за Божић, а у другом делу су описане особености празновања у појединим деловима балканског простора где живе Срби. У том опису почиње се од Бадње вечери, како се уноси бадњак у кућу, како пролази вечера; затим, како изгледа божићно јутро и божићни ручак. Ево једног одломка:

„Уочи Божића, пошто се бадњаци унесу у кућу и наложе на ватру, узме домаћица сламе и квочући (а за њом дјеца пијучући), простре по соби, или по кући, ако нема собе. По том узму неколика ораха и баце по слами. Послије вечере пјевају и веселе се. Кад ујутру устану, најприје отиде једно те донесе воде, али понесе жита те поспе воду. Том водом умијесе чесницу и налију ручак те приставе. Кад се поодјутри, пошто намире стоку, онда сједу за ручак.” (Караџић 1818: 39).

Вук приповеда о обичајима, али не објашњава увек њихово значење. На пример, значење обреда какав је рецимо следећи: када се на божићно јутро оде на воду, понесе се и жито и баци у њу; или, на Бадње вече жена посипа собу сламом, а деца је прате пијучући. Међутим, препознајемо да су то све то жеље да се одржи мир, да буде приноса, да имање и породица расту у здрављу. Готово сви описани обичаји везани за имање, за здравље, за слогу. О томе нам говори један обичај да се жито са божићне трпезе се даје кокошкама да би носиле јаја. А занимљив је и пример са дрвећем које не даје плодове: „Гдјекоји ударају рогом од божитњега пецива воћку нероткињу по жилама говорећи: ја тебе рогом, а ти мене родом!” (Караџић 1852: 35). А не објашњавају се зато што је њихово значење онда било прозирно и уопштено.

Мирбожање. Неке старе народне (црквене, верске) обичаје, срећемо и данас у урбаним срединама, јер су оне симбол тог празника. Ево одломка о *мирбожању*,

који је врло занимљив: „Ујутру када устану, сви се окупе око софре те се моле Богу (држећи свако по једну воштану свијећу у рукама) и мирбожају се, т.ј. изљубе се сви редом говорећи: *Мир Божју! Ристос се роди, ва истину роди, поклањамо се Ристу и Ристову рожанству*”. Поздрави су саставни део празника и представљају део свакодневице: „До малог божића говори се, кад се двојица сретну на путу или кад који ком дође у кућу, *ристос се роди* (мјесто *добро јутро, помоз Бог и добар вече*), и одговара ва истину роди; тако и кад се пије мјесто *спасуј се и на здравље*”. (Караџић 1818: 40).

Осим мирбожања, као важан обичај наводи се и долазак положајника у кућу: „Први дан Божића нико никоме не иде у кућу осим положајника”. (Караџић 1818: 40). Божић је, дакле, пре свега, породични празник.

Прослављање Божића по разним крајевима где живе Срби. Вук Караџић је у свом Рјечнику издвојио неке крајеве у којима постоји неки посебан обичај празновања Божића. Истакнуте су области Срема и Бачке, затим Боке Которске и Босне и Херцеговине. Представљамо неколико примера:

- „Кад почну ручати, неки најприје окусе сира, неки печенице, а неки (као по Сријему и по Бачкој) прије свега срчу вареник, али ракије многи не пију први дан због врућице.” (Караџић 1818: 39).

- „У Рисну се у цркви послје јутрење љубе на Божић ујутру сви један с другим, и тако се онда помире они који су дуго времена били у завади.” (Караџић 1852: 35). - Божић као велики празник прилика је да се разреше и опросте несугласице из прошлих времена.

- „У Бачкој момчад посједају на коње па по пољу вијају Божић.” (Караџић 1852: 35).

- „У Боци многи људи пред Божић начине сламницу те с ње као с трпезе једу од бањегга дне до малог божића.” (Караџић 1852: 35).

Сјакати. Вук је занимљив приповедач, зато што је линија казивања динамична, што постиже сменом описа и управног и неуправног говора (као у примеру са *сјакати*).

- „- На неким мјестима (као по Босни и Херцеговини) сјачу на Божић, т. ј. домаћин рано ујутру виче: *сјај Боже и Божићу и нашему или нашој* (по имену свијем укућанима редом).

- Приповиједају да је отишао некакав Србин свом бегу у Скочић (ниже Зворника) да иште шенице за чесницу, а бег му казао: *даћу ти шенице, али ако ћеш један пут и мени сјакнути*. Србин казао да хоће, узео шеницу и сјакнуо му на Божић: *сјај Боже и Божићу и нашему бегу на Скочићу*.” (Караџић 1818: 40).

Вук као приповедач. Читаоцу речника посебно се скреће пажња то како су неке речи употребљене и како звуче у тексту:

- „покупи све свеће у руковет”;
- „стоје (свеће) на софри у каквој карлици” (у значењу: дрвена посуда);
- „али ракије многи не пију први дан због врућице” (у значењу: *јак занос, не температура*) (Караџић 1818: 39) итд. То су старе речи са необичном патином у звучању која је учинила тај језик врло сликовитим.

У Бечу о Божићу. Овај празник је симболички повезан и са Другим издањем *Српског рјечника* зато што је тада објављен, како пише на крају *Предговора*: *У Бечу о Божићу 1851*.

Закључне напомене. Вуков опис Божића је својеврсни прозор са погледом

на прошлост, а читање *Рјечника* као пут у неко друго време. Занимљиво је било приметити, како се из тог приказа види, да је све подређено свакодневици, да је везано за човеков живот на имању и жељу да се благостање одржи. Вук је изабрао да опише управо ту повезаност човека са земљом, да представи само слој руралног српског друштва онога времена. Назире се дирљива топлина дома: жито на столу, бадњак, окупљање породице за празничном трпезом. Значај празника је верски, јер представља тренутак за молитву (*сви се окупе око софре те се моле Богу, држећи свако по једну воштану свијећу у рукама*) да се одржи све оно за шта су људи онда живели и радили. Сваки део обреда (поздрави, спремање бадњака, хране итд) има симболичку сврху у друштвеном животу: позивање на мир, слогу, и то у добром здрављу и изобиљу добара. Идејом о идиличном зимском дану препуном симболике и обичаја представљен је Божић, најрадоснији хришћански празник, у Вуковом *Рјечнику*.

ЛИТЕРАТУРА

Драгићевић 2015: Рајна Драгићевић, „Како студенти читају Вуков *Рјечник*”, *Даница* (22. годиште, за годину 2015.), Београд: Вукова задужбина, 379-390.

Ђурић 1964: *Вукови записи*, приредио Војислав Ђурић, Београд.

Караџић 1818: Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, Беч: Штампарија јерменског манастира.

Караџић 1836: Вук Стефановић Караџић, *Народне српске пословице*, Цетиње: Народна штампарија.

Караџић 1852: Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, Беч: Штампарија јерменског манастира.

Петровић 2008: Драгољуб Петровић, „Српски стандардни једнотомник”, *Летопис Матице српске*, Нови Сад: Матица српска, 123-127.

РСЈ 2007: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.

ИЗВОР

Дигитална библиотека Народне библиотеке Србије садржи оба издања *Српског рјечника* Вука Караџића, као и *Народне српске пословице*.

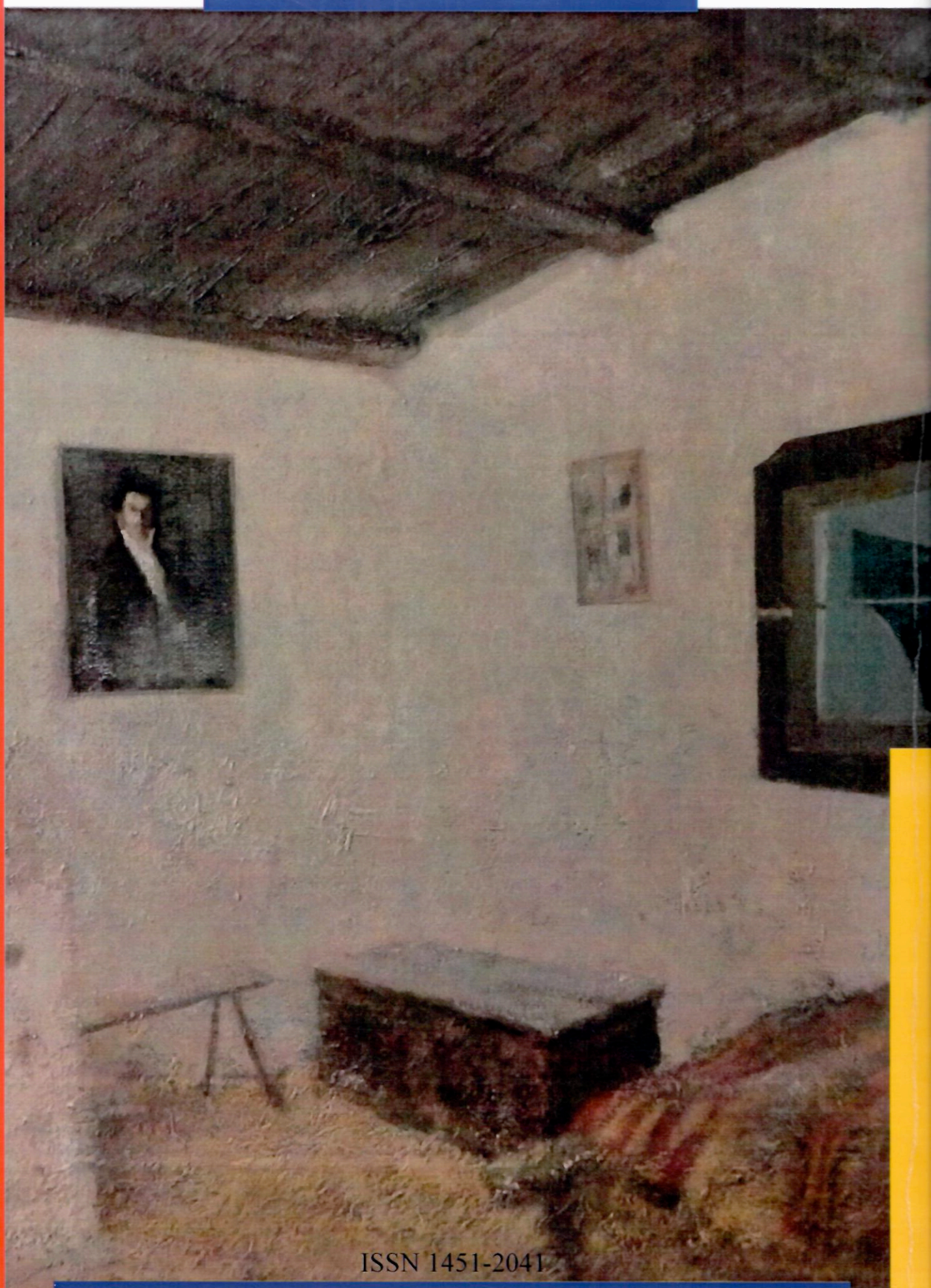

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85 (497.11)(05)

ПРИЗОР : часопис за културну историју
Јадра / главни и одговорни уредник Снежана
Нешковић-Симић. - 2002, [бр.1] - . -
Лозница (Саве Ковачевића 1) : Центар за
културу "Вук Карацић", 2002 - (Лозница :
Новитет). - 28 цм

Годишње
ISSN 1451-2041 = Призор
COBISS.SR-ID 181050375

ISSN 1451-2041